فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی
Human Sciences Research Journal
دوره جدید، شماره هفدهم، بهار ۱۳۹۸، صص ۳۰۰-۲۸۵ New Period, No 17, 2019, P 285-300
شماره شاپا (۲۴۷۶-۷۰۱۸) ISSN (2476-7018)

مقایسه‌ی خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر با دانش‌آموزان واجد پدر تحت پوشش کمیته امداد شهرستان تبریز

سعدیار نبی زاده[۱]. شهرام واحدی[۲]. فیروز محمودی[۳]
۱. کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی
۲. دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه تبریز. ایران
۳. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تبریز. ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر و واجد پدر که تحت پوشش کمیته امداد بودند، انجام یافته است. روش پژوهش حاضر از نوع پس رویدادی بوده و برای نیل به این هدف ۲۰۰ نفر دانش‌آموز مقطع دبیرستان به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب گردیدند. برای جمع‌آوری اطلاعات، از پرسشنامه‌های خودکارآمدی تحصیلی مورگان و جنکیز و ویژگی‌های دموگرافیک استفاده شد. برای تحلیل نتایج، از آزمون‌های Manova، t^2 هتلینگ و t مستقل بهره گرفته شد. نتایج نشان داد که بین خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد و واجد پدر تفاوت معنی‌داری وجود دارد و این تفاوت به نفع دانش‌آموزان واجد پدر بود. همچنین نتایج نشان داد که دانش‌آموزان دختر فاقد پدر پیشرفت تحصیلی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان پسر دارند، اما در متغیر خودکارآمدی تحصیلی بین دو جنس تفاوت معنی‌داری یافت نشد. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند برای مشاوران مدارس و مددکاران اجتماعی کمیته امداد مورده استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: خودکارآمدی تحصیلی، پیشرفت تحصیلی، نوجوان، فقدان پدر، کمیته امداد.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

مقدمه

خودکارآمدی[1] تحصیلی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های کسب موفقیت و سازش یافتگی است و در حیطه روانشناسی مثبت جای می‌گیرد (نجفی و فولاد چنگ، ۱۳۸۶). سازه‌ی خودکارآمدی (باور به اینکه من می‌توانم) به اعتقادات فرد مبنی بر توانایی انجام تکالیف در شرایط خاص اشاره دارد (بندورا[2] ۲۰۰۱).

نظریه‌ی خودکارآمدی بر این فرض مبتنی است که باور افراد در مورد توانایی‌ها و استعدادهایشان اثرات مطلوبی بر اعمال آن‌ها دارد و مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده رفتار است. پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند، خانواده و محیط اجتماعی نقش مهمی در پرورش استعدادها و سلامت داشته و باور به خودکارآمدی تحصیلی را ارتقاء می‌بخشند (خضرتاج، خانجانی، میرنسب و زرار، ۱۳۸۸). به عنوان مثال: نظریه‌ی خودتعیین‌گری بندورا به نقش عوامل اجتماعی به عنوان عامل واسطه و تسهیل‌گر شکوفایی تمایلات و پتانسیل‌های درونی انسان تاکید می‌ورزد (بینایت و بندورا[3] ۲۰۰۴).

دریافت پسخوراند مناسب و حمایتگرانه از محیط، احساس شایستگی را ارتقاء می‌بخشد و تحول گرایش‌های فطری را تسهیل می‌نماید. محیط‌های کنترل‌کننده و فاقد صمیمیت (از جمله خانواده‌های تک والدینی) مانع رشد ظرفیت‌های درونی و احساس شایستگی می‌گردند. بنابراین الگوهای ارتباطی به ویژه ارتباط پدر با دانش‌آموزان، به ایجاد و افزایش خودکارآمدی تحصیلی و اطمینان آنان در برخورد موثر با تکالیف و چالش‌های تحصیلی کمک می‌کند (لنت، براون و جورج[4] ۱۹۹۷). همچنین لوئیس و ابرین خاطر نشان ساختند که پدران نقش‌های مهمی در پرورش استعدادهای نوجوانان خود ایفا می‌کنند (نقل از نیسی، نجاریان و پورفرجی، ۱۳۸۰). به طور کلی این امر پذیرفته شده که رشد خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان به شدت متأثر از والدین است، از سوی دیگر غیبت یکی از این دو یا هر دو اثر نامطلوبی به رشد نوجوانان خواهد داشت و شخص را مستعد مشکلات تحصیلی و رفتاری بعدی خواهد ساخت و نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که دخترها کمتر از پسرها در پیشرفت تحصیلی دچار افت می‌شود، چنانچه بهزادی (۱۳۶۸) یک جامعه ۱۹۷ نفری از دانش‌آموزان فاقد پدر را مورد مقایسه قرار داده و وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان دختر فاقد پدر را مطلوب‌تر از دانش‌آموزان پسر فاقد پدر اعلام کرده است. بر این اساس، نوجوانان از والدین به عنوان منبعی برای ارتقای سطح بهداشت روانی و تحصیلی خود استفاده می‌کنند (سینگ، پاندی و جین[5] ۱۹۸۱؛ نقل از اعرابیان، خداپناهی، حیدری و صالح صدق پور، ۱۳۸۶).

با توجه به اینکه دانش‌آموزان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) به دلیل عدم استطاعت مالی و فقر اقتصادی تحت حمایت این نهاد قرارگرفته‌اند و تمامی دانش‌آموزان تحت حمایت این نهاد از لحاظ وضع

1- academic self-efficacy
2- Bandora
3- Benight
4- Lent, Brown & Gorge
5- Singh, pandy & gain

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

اقتصادی در یک سطح قرار دارند (حنفی، ۱۳۷۶). محقق این گروه را به عنوان جامعه هدف انتخاب کرده است تا دخالت سایر عوامل همچون وضع اقتصادی بر خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی کنترل شده و اهمیت پدر بر روی متغیرهای پژوهش را به خوبی مورد مطالعه قرار دهد. در مجموع با توجه به مطالب ذکرشده محقق در پژوهش حاضر به دنبال یافتن پاسخ به این سؤال است که آیا بین خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر با دانش‌آموزان واجد پدر تفاوت معناداری وجود دارد؟

روش بررسی

با توجه به اهداف، فرضیات، سوالات و ماهیت موضوع، پژوهش حاضر توصیفی- از نوع پس رویدادی (علی- مقایسه‌ای) می‌باشد.

جامعه‌ی آماری این تحقیق را کلیه‌ی دانش‌آموزان مقطع دبیرستان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان تبریز در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ تشکیل می‌داد که تعداد آن‌ها بر اساس آمار کمیته امداد مرکزی شهرستان تبریز ۱۳۲۸ نفر بود. تعداد کل دانش‌آموزان فاقد پدر ۴۶۷ نفر بود که ۲۴۸ نفر آن دختر و ۲۱۹ نفر پسر می‌باشد. و همچنین آمار کل دانش‌آموزان واجد پدر ۸۶۱ بود.

با توجه به نوع طرح پژوهشی (علی- مقایسه‌ای) ۲۰۰ نفر را به عنوان نمونه انتخاب شد. بدین صورت که ۱۰۰ نفر دانش‌آموز فاقد پدر و ۱۰۰ نفر دانش‌آموز واجد پدر به عنوان گروه مقایسه انتخاب شد و نسبت دانش‌آموزان دختر به پسر برابر بود. روش نمونه‌گیری ما به شکل نمونه‌گیری غیراحتمالی (نمونه‌گیری هدفمند) می‌باشد. پس از تشریح اهداف پژوهش و دستورالعمل عمومی درباره تکمیل پرسشنامه، پرسشنامه‌ها به منظور پاسخگویی در اختیار آزمودنی‌ها قرار گرفت. در مواردی که به هر دلیلی پرسشنامه ناقص و یا با بی‌دقتی تکمیل شده بود، کنار گذاشته می‌شد.

ابزارهای مورد استفاده عبارت بودند از: پرسشنامه‌ی خودکارآمدی تحصیلی مورگان و جنکیز (MJSES)[1]، این پرسشنامه ۳۰ گویه دارد که دارای چهار زیر مقیاس، تلاش، استعداد، بافت و دشواری تکلیف می‌باشد.

برای تعیین روایی پرسشنامه خودکارآمدی تحصیلی، صادقی در پایان‌نامه خود از تحلیل عاملی استفاده کرده است. با استفاده از تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس مقدار ضریب ۰/۸۷ به دست آمده است. صادقی ضریب پایایی این آزمون با استفاده از آلفای کرونباخ برای عامل تلاش ۰/۶۸، عامل استعداد ۰/۸۰، عامل بافت ۰/۷۲ و دشواری تکلیف ۰/۶۰ و برای کل پرسشنامه ۰/۷۰ برآورد کردند. علاوه بر مورد تایید بودن پایایی پرسشنامه خودکارآمدی تحصیلی، پایایی این پرسشنامه در این پژوهش با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷۴ محاسبه شد.

1- Morgan_ jinks student scal

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

پرسشنامه ویژگی‌های دموگرافیک: در این پرسشنامه ویژگی‌های جنس، سن، مقطع تحصیلی و معدل نیمسال اول سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ دانش‌آموزان مورد سنجش گرفت.

یافته‌ها:

یافته‌های توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) بر پایه‌ی گروه‌های مورد مطالعه، برای خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی در جداول ۱ و ۲ ارائه شده است. جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد گروه‌های مورد مطالعه (دارای پدر و فاقد پدر) را بر اساس جنسیت دانش‌آموزان به ترتیب برای خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی: تلاش، استعداد، بافت و دشواری تکلیف نشان می‌دهد. با توجه به میانگین و انحراف استاندارد نمره‌ی کل خودکارآمدی تحصیلی، بین خودکارآمدی تحصیلی گروه دارای پدر $M=۸۶/۲۱$, $sd=۶/۹۳$ و فاقد پدر $M=۸۱/۷۶$, $sd=۹/۲۳$ تفاوت وجود دارد و دانش‌آموزان دارای پدر خودکارآمدی تحصیلی بالایی نسبت به گروه فاقد پدر دارند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

جدول ۱: توصیف نمرات گروه‌ها در متغیر خودکارآمدی تحصیلی بر حسب جنسیت گروه‌ها

خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی	گروه	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
تلاش	دارای پدر	دختر	۵۰	۲۵/۶۴	۳/۱۲
		پسر	۴۹	۲۶/۵۵	۲/۴۹
	فاقد پدر	دختر	۵۰	۲۴/۴۰	۲/۷۲
		پسر	۴۷	۲۴/۲۶	۳/۱۷
استعداد	دارای پدر	دختر	۵۰	۲۸/۰۲	۳
		پسر	۴۷	۲۸/۲۴	۳/۰۵
	فاقد پدر	دختر	۵۰	۲۶/۸۲	۳/۹۱
		پسر	۴۷	۲۷/۲۶	۳/۱۱
بافت	دارای پدر	دختر	۵۰	۱۵/۱۶	۲/۸۰
		پسر	۴۹	۱۶/۱۰	۳/۱۱
	فاقد پدر	دختر	۵۰	۱۵/۲۴	۳/۳۱
		پسر	۴۷	۱۵ .۹۶	۳
دشواری تکلیف	دارای پدر	دختر	۵۰	۱۲/۲۰	۱/۷۳
		پسر	۴۹	۱۱/۸۹	۲/۰۱
	فاقد پدر	دختر	۵۰	۱۱/۰۶	۱/۴۲
		پسر	۴۷	۱۰/۴۷	۱/۵۴
نمره‌ی کل خودکارآمدی تحصیلی	دارای پدر	دختر	۵۰	۸۴/۹۸	۶/۶۱
		پسر	۵۰	۸۷/۴۴	۷/۰۸
		کل	۱۰۰	۸۶/۲۱	۶/۹۳
	فاقد پدر	دختر	۵۰	۸۲/۰۴	۸
		پسر	۴۹	۸۱/۴۷	۱۰/۲۷
		کل	۹۹	۸۱/۷۶	۹/۲۳

جدول ۲ میانگین و انحراف استاندارد پیشرفت تحصیلی گروه‌های مورد مطالعه (دارای پدر و فاقد پدر) را بر اساس جنسیت دانش‌آموزان نشان می‌دهد. با توجه به میانگین و انحراف استاندارد نمره کل پیشرفت تحصیلی گروه‌ها، بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر ۱/۹۲, =sdM=۱۶/۶۸ و دانش‌آموزان فاقد پدر sd=۲/۰۶ ، M=۱۵/۶۴ تفاوت وجود دارد و دانش‌آموزان دارای پدر میانگین پیشرفت تحصیلی بیشتری نسبت به گروه فاقد پدر دارند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

جدول۲: توصیف نمرات گروه‌ها در متغیر پیشرفت تحصیلی بر حسب جنسیت گروه‌ها

متغیر مقایسه‌ای	گروه	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
پیشرفت تحصیلی	دارای	دختر	۵۰	۱۶/۸۹	۱/۹۸
	پدر	پسر	۵۰	۱۶/۴۷	۱/۸۵
		کل	۱۰۰	۱۶/۶۸	۱/۹۲
	فاقد پدر	دختر	۵۰	۱۶/۴۴	۱/۷۵
		پسر	۵۰	۱۴/۴۸	۲/۰۶
		کل	۱۰۰	۱۵/۶۴	۲/۰۶

فرضیه شماره یک: خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر تحت پوشش کمیته امداد بیشتر از دانش‌آموزان فاقد پدر می‌باشد. به منظور تحلیل داده‌های حاصل شده برای این فرضیه چون بیش از یک متغیر وابسته در دو موقعیت مورد مقایسه قرار می‌گیرند و در این دو موقعیت آزمودنی‌های متفاوتی شرکت دارند، از آزمون t^2 هتلینگ استفاده شده است.

به منظور استفاده از آزمون آماری t^2 هتلینگ، نرمال بودن توزیع نمرات، با استفاده از آزمون کولموگراف-اسمیرنوف بررسی شد که نتایج آن در جدول ۳ ارائه شده است. با توجه به نتایج آزمون کولموگراف-اسمیرنف در جدول ۳، توزیع نمرات برای خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی نرمال می باشد چرا که مقدار آماره‌ی z کولموگراف- اسمیرنوف در سطح $p<۰/۰۵$ معنی‌دار نمی‌باشد.

جدول ۳: نتایج آزمون کولموگراف- اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیر خودکارآمدی تحصیلی

خرده مقیاس های خودکارآمدی تحصیلی	تعداد	آماره ی z کولموگراف- اسمیرنوف	سطح معنی داری
تلاش	۱۹۹	۲/۰۲	۰/۰۰۱
استعداد	۱۹۹	۱/۳۰	۰/۰۶
بافت	۱۹۹	۰/۳۲	۰/۱۰
دشواری تکلیف	۱۹۹	۲/۳۷	۰/۰۰۱

لازم به ذکر است که یکی دیگر از مفروضه‌های استفاده از آزمون t^2 هتلینگ، همگنی واریانس‌هاست. برای بررسی این مفروضه از آزمون لون استفاده شد. نتایج این آزمون برای فرضیه شماره یک در جدول ۴ درج شده است. همان‌گونه که مندرجات جدول ۴ نشان می‌دهد، ملاحظه می‌شود که F محاسبه شده برای

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

خودکارآمدی تحصیلی درخرده مقیاس‌های تلاش، استعداد، بافت و دشواری تکلیف معنادار نمی‌باشد، بنابراین مفروضه همگنی واریانس گروه‌ها برای این فرضیه تحقق یافته است.

جدول ٤: نتایج آزمون لون برای بررسی فرض همگنی واریانس گروه‌ها در متغیر خودکارآمدی تحصیلی

متغیرها	درجه آزادی بین گروهی	درجه آزادی درون گروهی	F	سطح معناداری
تلاش	۱	۱۹۴	۰/۰۷	۰/۷۸
استعداد	۱	۱۹۴	۲/۴۱	۰/۱۲
بافت	۱	۱۹۴	۰/۸۹	۰/۳۴
دشواری تکلیف	۱	۱۹۴	۵/۰۷	۰/۲۵

یکی دیگر از مفروضه‌های آزمون t^2 هتلینگ، همگنی ماتریس واریانس-کوواریانس است که برای بررسی این مفروضه از آزمون M باکس استفاده می‌شود. نتایج این آزمون برای فرضیه شماره یک در جدول ۵ ارائه شده است. با توجه به جدول ۵، ملاحظه می‌شود که آزمون M باکس برای متغیر سازگاری اجتماعی در سطح $p<۰/۰۵$ معنی‌دار نیست و شرط همگنی ماتریس واریانس-کوواریانس به درستی رعایت شده است، وآزمون t^2 هتلینگ قابل اجرا است.

جدول ٥: نتایج آزمون M باکس برای بررسی فرض همگنی ماتریس‌های واریانس و کوواریانس گروه‌ها در متغیر خودکارآمدی تحصیلی

متغیر	M باکس	F	سطح معنی‌داری
خودکارآمدی تحصیلی	۱۱/۰۴	۱/۰۸	۰/۳۷

قبل از انجام آزمون t^2 هتلینگ، لامبدای ویلکز برای بررسی تفاوت گروه‌ها اجرا شد که نتایج این آزمون در جدول ۶ ارائه شده است. همان طور که مندرجات جدول ۶ نشان می‌دهد نسبت F به دست آمده در سطح $p <۰/۰۱$ معنادار هست، بنابراین فرض کلی پژوهش مبنی بر تفاوت گروه‌ها در متغیر سازگاری اجتماعی مورد تأیید قرار می‌گیرد. یعنی بین دو گروه از دانش‌آموزان دارای پدر و فاقد پدر حداقل در یکی از خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

جدول٦ : نتایج لامبدای ویلکز برای مقایسه گروه‌های مورد مطالعه در متغیر خودکارآمدی تحصیلی

آزمون	ارزش	F	df فرضی	سطح معنی داری	مجذور اتا
لامبدای ویلکز	۰/۸۱	۱۱/۱۱	۴/۰۰	۰/۰۰۱	۰/۱۹

نتایج آزمون t^2 هتلینگ برای مقایسه گروه‌ها از لحاظ تک‌تک خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی در جدول ۷ ارائه شده است: با توجه به نتایج به دست آمده در جدول۷، ملاحظه می‌شود که بین دو گروه مورد مطالعه در خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی که شامل تلاش **(F(۱,۹۴)=۱۸/۱۳**، p<۰/۰۰۱)، استعداد (F(۱,۹۴) =۵/۵۰، p <۰/۰۲)، بافت **(F(۱,۹۴)= ۰/۰۰۸**، p۰/۹۳**)** = و دشواری تکلیف **(F(۱,۹۴)= ۲۸/۰۵** ، p<۰/۰۰۱**)** هست، به جز در خرده مقیاس بافت در سایر خرده مقیاس‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد که این تفاوت برای خرده مقیاس تلاش و دشواری تکلیف در سطح p<۰/۰۰۱ و برای خرده مقیاس استعداد در سطح p <۰/۰۲ معنی‌دار می‌باشد. و با استناد به جدول ۱ ارائه شده در بخش آمار توصیفی، خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر M=۸۶/۲۱، Sd=۶/۹۳ بیشتر از دانش‌آموزان فاقد پدر M=۸۱/۷۶، Sd=۹/۲۳ می‌باشد و فرضیه پژوهشی تایید می‌شود.

فرضیه شماره دو: پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر تحت پوشش کمیته امداد بیشتر از دانش‌آموزان فاقد پدر می‌باشد.

به منظور تحلیل داده‌های حاصل شده برای این فرضیه چون یک متغیر وابسته در دو موقعیت مورد مقایسه قرار می‌گیرد و در این دو موقعیت آزمودنی‌های متفاوتی شرکت دارند، از آزمون آماری **t** مستقل استفاده شده است.

به منظور استفاده از آزمون آماری t مستقل، نرمال بودن توزیع نمرات در متغیر پیشرفت تحصیلی بررسی شد. با توجه به نتایج آزمون کولموگراف- اسمیرنف در جدول ۷ و مقدار آماره‌ی z که در سطح p<۰/۰۵ معنی دار نیست، توزیع نمرات در متغیر پیشرفت تحصیلی نرمال می باشد.

جدول ۷: نتایج آزمون کولموگراف- اسمیرنف برای بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیر پیشرفت تحصیلی

متغیر	تعداد	آماره‌ی z کولموگراف اسمیرنوف	سطح معنی داری
پیشرفت تحصیلی	۲۰۰	۱/۲۸	۰/۰۷

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

یکی دیگر از مفروضه‌های استفاده از آزمون آماری t مستقل، همگنی واریانس هاست. برای بررسی این مفروضه از آزمون لون استفاده شد. نتایج این آزمون برای فرضیه شماره دو در جدول ۸ نشان می‌دهد که خطای واریانس گروه‌های مورد مطالعه همگن و برابر بوده چرا که F محاسبه شده در سطح p<۰/۰۵ معنی‌دار نیست بنابراین مفروضه همگنی واریانس گروه‌ها در این فرضیه تحقق یافته است.

جدول ۸: نتایج آزمون لون برای بررسی فرض همگنی واریانس گروه‌ها در متغیر پیشرفت تحصیلی

متغیر	درجه آزادی بین گروهی	درجه آزادی درون‌گروهی	F	سطح معناداری
پیشرفت تحصیلی	۱	۱۹۹	۰/۶۰	۰/۴۳

برای بررسی تفاوت گروه‌های مورد مطالعه در متغیر پیشرفت تحصیلی آزمون **t** استیودنت اجرا شد که نتایج آن در جدول ۹ ارائه شده است: با توجه به نتایج آزمون **t** مستقل در جدول ۹، ملاحظه می‌شود که بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر با دانش‌آموزان فاقد پدر، تفاوت معناداری وجود دارد و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر M=۱۶/۶۸، Sd=۱/۹۲ بیشتر از دانش‌آموزان فاقد پدر M=۱۵/۶۴، Sd=۲/۰۶ می‌باشد و فرضیه پژوهشی تایید می‌شود.

جدول ۹: نتایج آزمون t استیودنت برای مقایسه متغیر پیشرفت تحصیلی در گروه‌های مورد مطالعه

گروه‌ها	میانگین نمره‌ها	انحراف معیار	df	ارزش t	سطح معناداری
دارای پدر	۱۶/۶۸	۱/۹۲	۱۹۸	۳/۷۲	۰/۰۰۱
فاقد پدر	۱۵/۶۴	۲/۰۶			

سوال شماره یک: آیا بین خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر تحت پوشش کمیته امداد با توجه به جنسیت دانش‌آموزان تفاوت وجود دارد؟

به منظور تحلیل داده‌های حاصل شده برای این سوال از آزمون آماری تحلیل واریانس چند متغیره (manova) استفاده شده است.

نتایج این آزمون در جدول ۱۰ نشان می‌دهد که بین دانش‌آموزان فاقد پدر با توجه به جنسیت آن‌ها در چهار بعد خودکارآمدی تحصیلی که شامل تلاش، بافت، استعداد و دشواری تکلیف هست، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد چرا که F محاسبه شده در ابعاد تلاش، استعداد، بافت و دشواری تکلیف به ترتیب برابر با ۰/۸۶، ۰/۴۹، ۳/۵۸ و ۳/۴۵ است که در سطح p <۰/۰۵ معنی‌داری نمی‌باشد.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

علاوه بر نتایج آزمون تحلیل واریانس چند متغیره، نتایج آزمون اثر لامبدای ویلکز در جدول ۱۱نیز حاکی از آن است که بین خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر با توجه به جنسیت دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول۱۰: نتایج آزمون (manova) برای مقایسه خرده مقیاس‌های متغیر خودکارآمدی تحصیلی در گروه‌های مورد مطالعه

متغیر خودکارآمدی تحصیلی		مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	Df	F	سطح معنی‌داری
گروه	تلاش	۷/۱۹	۷/۱۹	۱	۰/۸۶	۰/۳۵
	استعداد	۵/۳۳	۵/۳۳	۱	۰/۴۹	۰/۴۸
	بافت	۳۳/۷۱	۳۳/۷۱	۱	۳/۵۸	۰/۰۶
	دشواری تکلیف	۹/۸۵	۹/۸۵	۱	۳/۴۵	۰/۰۶
خطا	تلاش	۱۹۵۶/۰۲	۱۰/۰۳	۱۹۵		
	استعداد	۲۴۰۴/۴۱	۱۲/۳۳	۱۹۵		
	بافت	۱۹۰۸/۸۳	۹/۷۸	۱۹۵		
	دشواری تکلیف	۵۷۳/۳۰	۲/۹۴	۱۹۵		
کل	تلاش	۱۲۷۲۶۳		۱۹۹		
	استعداد	۱۵۲۶۹۶۳		۱۹۹		
	بافت	۵۰۶۸۲		۱۹۹		
	دشواری تکلیف	۲۶۵۵۴		۱۹۹		

آزمون	ارزش	F	df فرضی	سطح معناداری	مجذور اتا
لامبدای ویلکز	۰/۶۹	۱/۹۹	۴/۰۰	۰/۰۹۷	۰/۰۴

سوال شماره دو: آیا بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر تحت پوشش کمیته امداد با توجه به جنسیت دانش‌آموزان تفاوت وجود دارد؟

به منظور تحلیل داده‌های حاصل شده برای این سوال از آزمون آماری t استیودنت استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون t مستقل مندرج در جدول ۱۲، ملاحظه می‌شود که بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر با توجه به جنسیت آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد چرا که t=۴/۲۶ محاسبه شده در سطح p <۰/۰۱ معنادار می‌باشد و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر فاقد پدر M=۱۶/۴۴،

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

Sd=۱/۷۵ بیشتر از دانش‌آموزان پسر فاقد پدر M=۱۴/۴۸، Sd=۲/۰۶ می‌باشد و سوال پژوهشی مبنی بر تفاوت پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر با توجه به جنسیت دانش‌آموزان تایید می‌شود.

جدول۱۲: نتایج آزمون t استیودنت برای مقایسه‌ی پیشرفت تحصیلی در گروه‌های مورد مطالعه

گروه‌ها	میانگین نمره‌ها	انحراف معیار	Df	ارزش t	سطح معنی داری
دختر	۱۶/۴۴	۱/۷۵	۱۹۸	۴/۲۶	۰/۰۰۱
پسر	۱۴/۴۸	۲/۰۶			

بحث و نتیجه‌گیری:

پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه‌ی خودکارآمدی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر با دانش‌آموزان واجد پدر تحت پوشش کمیته امداد صورت گرفت.

در رابطه با فرضیه شماره یک در خصوص بیشتر بودن خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر نسبت به دانش‌آموزان فاقد پدر نتایج پژوهش نشان داد که به غیر از خرده مقیاس بافت که در آن تفاوتی بین دو گروه مشاهده نشد در تمامی خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی (تلاش، استعداد و دشواری تکلیف) تفاوت معنی‌داری وجود دارد و خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر بیشتر از خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر می‌باشد، بنابراین فرضیه پژوهشی مورد تأیید قرار گرفت. و با اینکه پژوهشی که به طور منسجم تأثیر فقدان پدر بر خودکارآمدی تحصیلی را مورد مطالعه قرار دهد، یافت نشد ولی با نتایج پژوهش فخری، دانش، شهیدی و سلیمی نیا (۱۳۹۱) که اثرات پدر بر خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان را در دو گروه دارای پدر جانباز و عادی بررسی کردند به نوعی همسو می‌باشد چرا که نتایج پژوهش آن‌ها نشان داده است که دانش‌آموزان دارای پدر عادی خودکارآمدی تحصیلی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان دارای پدر جانباز دارند. همچنین با نتایج پژوهش هاسمن و وان دوسام[1](۲۰۰۹) که نشان داده است فقدان روابط گرم پدر- فرزندی در دانش‌آموزان بی‌پدر مانع رشد باورها و احساس کفایت تحصیلی در فرزندان می‌شود همسویی دارد.

در تبیین میزان بالای خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر با استناد به مطالعات مختلف (مثلاً لامب، ۲۰۱۰) می‌توان گفت که رابطه‌ی گرم و پر محبت پدر- فرزندی از مهم‌ترین پایگاه‌های تحول خودکارآمدی به حساب می‌آید، و در خلال روابط گرم پدر- فرزندی است که نوجوانان دارای پدر، حمایت لازم را از سوی پدر دریافت و به توانایی‌های خود در انجام تکالیف تحصیلی اعتماد می‌کنند و توانایی کنترل بر شرایط را در خود می‌پرورانند؛ در مقابل فقدان روابط پدر- فرزندی گرم و حمایتگر در

1- Hosman & Van Doesum

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

دانش‌آموزان فاقد پدر، مانع رشد باورهای خودکارآمدی تحصیلی، احساس کفایت، شایستگی و احساس تسلط و کنترل بر تکالیف درسی در دانش‌آموزان بی‌پدر می‌شود.

علاوه بر تبیین فوق، بالا بودن خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان واجد پدر نسبت به دانش‌آموزان فاقد پدر را می‌توان بر اساس نظریه شناختی- اجتماعی بندورا (۱۹۹۷، نقل از نجفی و فولادچنگ، ۱۳۸۶) تبیین کرد. بر اساس دیدگاه بندورا مهد خودکارآمدی، خانواده است. در واقع خانه و خانواده نخستین جایی است که به فرد تجارب شایستگی و خودباوری می‌بخشد، جایی که والدین، پاسخ گوی فرزندانشان هستند فرد به اکتشاف می‌پردازد و پی می‌برد که اعمالش پیامدهایی به دنبال دارد و به این ترتیب حسی از خودکارآمدی را شکل می‌دهند. بر این اساس تجربه‌های جانشینی موفق، خودباوری مثبت را زیرسازی می‌کند و به این واسطه موفقیت تحصیلی را رقم می‌زند. به عبارت دیگر پایگاه امن خانوادگی با پدید آوردن محیطی اغنا کننده، نوجوان را متوجه پیامد رفتار خویش می‌کند و از این طریق نوجوان رابطه میان تلاش و موفقیت حاصل از آن را درک می‌کند و این درست همان موقعیتی است که خودکارآمدی برای رشد نیازمند آن است. بنابراین بیشتر بودن خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان داری پدر نسبت به گروه دانش‌آموزی بی‌پدر بر اساس دیدگاه شناختی اجتماعی بندورا این گونه تبیین می‌شود که حمایت اجتماعی پدر به عنوان عضو فعال خانواده از فرزندان خود از طریق ایجاد تقویت مثبت هنگام انجام تکالیف تحصیلی، فراهم آوردن امکان یادگیری مشاهده‌ای از طریق الگوسازی، فراهم کردن فرصت‌هایی برای مقایسه‌های اجتماعی و ترغیب‌های کلامی باعث افزایش خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دارای پدر شده است. درحالی‌که نوجوانان محروم از پدر، از چنین شرایطی محروم هستند.

در ارتباط با فرضیه‌ی دوم پژوهشی مبنی بر میانگین بالای پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان واجد پدر نسبت به دانش‌آموزان فاقد پدر تحت پوشش کمیته امداد نتایج تحلیل نشان داد که عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر نسبت به دانش‌آموزان دارای پدر در سطح پایینی قرار دارند و فرضیه پژوهشی مورد تأیید قرار گرفت. این یافته با نتایج پژوهش‌های حشمتی و فلاح (۱۳۸۴)، مک لنهان و سندفور (۲۰۰۱)، بلانکارد و بیلر (۱۹۷۱) و گریگوری (۱۹۶۵) همسو می‌باشد. این پژوهشگران نیز نشان داده‌اند که دانش‌آموزان دارای پدر از نظر پیشرفت تحصیلی به طور معنی‌داری برتر از خانواده‌های تک والدینی (تنها مادر) هستند. از سوی دیگر با نتایج پژوهش‌های نیسی و همکاران (۱۳۸۰)، مکوندی (۱۳۷۳)، ساتن اسمیت، روزنبری و لاندی (۱۹۶۸، نقل از جوکار و کرمی، ۱۳۸۰) و لسینگ، زاکورین و نلسون (۱۹۷۰) همسو نمی‌باشد.

در تبیین پیشرفت تحصیلی بیشتر دانش‌آموزان دارای پدر نسبت به دانش‌آموزان فاقد پدر با توجه به معنادار شدن فرضیه اول پژوهش که نشان داد دانش‌آموزان داری پدر از خودکارآمدی تحصیلی بیشتری نسبت به گروه بی‌پدر دارند می‌توان گفت که نوجوانان فاقد پدر انتظارات و کنترل فعالیت تحصیلی کمتری در

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

مقایسه با دانش‌آموزان دارای پدر دارند و این عامل می‌تواند توجیه‌کننده خوبی برای عملکرد و پیشرفت تحصیلی کمتر نوجوانان فاقد پدر باشد.

گونزالس دهاس، ویلیامز و دوان هولبین[1](۲۰۰۵) بر این باورند که وقتی والدین به عنوان الگو و یک منبع قابل اعتماد در فعالیت‌های تحصیلی دانش‌آموزان در منزل درگیر می‌شوند، دانش‌آموزان احساس کفایت و شایستگی کرده و انگیزش درونی برای تحصیل در آنان رشد می‌یابد. بنابراین تبیین دیگر برای کمتر بودن پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان فاقد پدر نسبت به دانش‌آموزان بی‌پدر می‌تواند این باشد که در دانش‌آموزان دارای پدر، پدران حمایت بیشتری از فرزندان خود در منزل برای انجام تکالیف درسی خود می‌کنند که باعث پیشرفت و بهبود عملکرد تحصیلی آنان در مدرسه می‌شود. درحالی‌که دانش‌آموزان فاقد پدر از حمایت چنین منبعی محروم هستند.

نتایج تحلیل سوال یک مبنی بر اینکه آیا بین خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان بی‌پدر با توجه به جنسیت دانش‌آموزان تفاوت وجود دارد. نشان داد که در هیچ یک از خرده مقیاس‌های خودکارآمدی تحصیلی (تلاش، استعداد، بافت و دشواری تکلیف) تفاوت معناداری وجود ندارد. نتایج پژوهش با یافته تحقیق زینلی پور، زارعی و زندی نیا (۱۳۸۸) و افروز و معتمدی (۱۳۸۶، نقل زینلی پور و همکاران، ۱۳۸۸) که نشان داده است بین خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود ندارد همسو می‌باشد و با نتایج پژوهش ظهرهوند (۱۳۸۸) که نشان داده است بین دانش‌آموزان دختر و پسر به لحاظ خودکارآمدی تحصیلی تفاوت وجود دارد و دانش‌آموزان پسر از خودکارآمدی تحصیلی بیشتری نسبت به دختران برخوردار هستند ناهمسو می‌باشد.

توجیه قابل‌قبول برای عدم تفاوت بین خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر محروم از پدر می‌تواند این باشد که ارتباط موثر با والدین باعث ایجاد و افزایش خودکارآمدی می‌شود و با افزایش خودکارآمدی هست که این اطمینان در دانش‌آموزان شکل می‌گیرد که قادر به انجام تکالیف و وظایف محوله به آن‌ها در محیط آموزشی می‌باشند. بنابراین تلاش و پشتکار بیشتری از خود نشان داده و کمتر دچار ناامیدی می‌شوند (لنت، براون و جورج، ۱۹۹۷). این در حالی است که دانش‌آموزان دختر و پسر فاقد پدر هر دو به صورت مساوی از دسترسی به پدر که به عنوان یک والد می‌تواند تلاش و پشتکار و یا خودکارآمدی تحصیلی را به صورت کلی در فرزندان افزایش دهد، محروم هستند.

در رابطه با سوال دوم پژوهش، در خصوص مقایسه‌ی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر فاقد پدر نتایج تحلیل نشان داد که بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر محروم از پدر تفاوت معناداری وجود دارد و دانش‌آموزان دختر نسبت به پسر در وضعیت تحصیلی بهتری قرار دارند. نتایجی که از این پژوهش به دست آمد با نتایج پژوهش‌های بهزادی (۱۳۶۸)، بین، بورازما و چاپمن (۱۹۸۳) و اسمیت[2]

1- Gonzalez-Dehass, Willems & Doanhaolbin
1- Smit

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

(۱۹۶۹، نقل از کوارتز و فلمینگ[2] ۱۹۶۸) که نشان داده‌اند وضعیت تحصیلی دختران فاقد پدر بهتر از پسران فاقد پدر هست، همسو می‌باشد و با نتایج پژوهش پوراحمدی، جلالی، عابدین و روشن چسلی (۱۳۸۸) که حاکی از آن است که بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر محروم از پدر تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، همسو نیست.

تبیینی که در خصوص معنادار شدن تفاوت بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر فاقد پدر منطقی به نظر می‌رسد این است که دانش‌آموزان فاقد پدر به لحاظ اقتصادی در سطح پایینی قرار دارند که این عامل باعث می‌شود که پسران فاقد پدر به تکالیفی غیر از وظایف تحصیلی مشغول شوند که منجر به افت تحصیلی بیشتر دانش‌آموزان پسر فاقد پدر نسبت به دانش‌آموزان دختر فاقد پدر می‌شود.

2- Cortes & Feleming

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

فهرست منابع و مآخذ

ـ اعرابیان، اقدسی؛ خداپناهی، محمد کریم؛ حیدری، محمود و صالح صدق پور، بهرام (۱۳۸۶). بررسی نقش باورهای خودکارآمدی بر سلامت روانی و موفقیت تحصیلی دانشجویان، مجله روانشناسی دانشگاه شهید بهشتی و مرکز تحقیقات علوم رفتاری، ۳۲ (۲)، ۳۶۱ -۳۷۰.

ـ حشمتی، اکرم و فلاح، اعظم (۱۳۸۴). مقایسه‌ی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان یتیم با سایر دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهرستان یزد. طرح پژوهشی وزارت آموزش و پرورش، سازمان آموزش و پرورش استان یزد.

ـ حنفی، محمدرضا (۱۳۷۶). بررسی رابطه‌ی بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) و دانشجویان غیر تحت پوشش در شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تبریز: دانشکده‌ی علوم تربیتی و روانشناسی.

ـ خضرتاج، رسول؛ خانجانی، زینب؛ میر نسب، میر محمود و زرار، محمدامین (۱۳۸۸). بررسی رابطه سلامت عمومی و ازدواج مجدد مادران شاهد با اختلالات روانی دانشجویان شاهد، زن و خانواده، ۱۰ (۴)، ۶۳-۸۰.

ـ زینلی‌پور، حسین؛ زارعی، اقبال و زندی‌نیا، زهره (۱۳۸۸). خودکارآمدی عمومی و تحصیلی دانش‌آموزان و ارتباط آن با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان. پژوهش‌نامه مطالعات روانشناسی تربیتی، ۹، ۱۴-۲۸.

ـ ظهره وند، راضیه (۱۳۸۸). مقایسه مفهوم خود، خودکارآمدی تحصیلی، هوش هیجانی، باورهای جنسیتی و رضایت از جنس دختران و پسران دبیرستانی و سهم هر یک از متغیرها در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی آن‌ها. مطالعات روان‌شناختی دانشگاه الزهرا (س). ۶ (۳)، ۴۶-۷۳.

ـ فخری، زهرا؛ دانش، عصمت؛ شهیدی، شهریار و سلیمی نیا، علیرضا (۱۳۹۱). کیفیت نظام ارزشی و باورهای خودکارآمدی در فرزندان دارای پدر جانباز و غیرجانباز. فصلنامه روانشناسی کاربردی، ۴ (۲۴)، ۲۵-۴۲.

ـ نجفی، محمود و فولاد چنگ، محبوبه (۱۳۸۶). رابطه خودکارآمدی و سلامت روان در دانش‌آموزان دبیرستانی، ماهنامه علمی- پژوهشی دانشگاه شاهد، ۱۴ (۲۲)، ۷۱-۶۸.

ـ نیسی، عبدلکاظم؛ نجاریان، بهمن و پورفرجی، سید فرج (۱۳۸۰). مقایسه‌ی عملکرد تحصیلی، سلامت روانی و جسمانی دانش‌آموزان پسر فاقد و واجد پدر با توجه به نقش تعدیل‌کننده حمایت اجتماعی در پایه اول دبیرستان‌های شهرستان اهواز، مجله علوم تربیتی - روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۸ (۴)، ۶۷-۸۶

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]

__ Bain, H, C, Boersma, F, J. &chapman, J. W. (1983) Academice Achievment and locus of control in father absent. Eiementary school children. 4, 69- 780.

__ Bandora, A. (2001). Percelevd self- efficacy in cognitive development and functioning. Educotional psychological. 28,117-148.

__ Benight, C. & Bandura, A. (2004). social cognitive theory of posttraumatic recovery. The role of perceived self-efficacy. Behavior research and therapy, 42(6), 1229- 1148.

__ Blanchrad, R. w, & Biller, B. (1971). Father availablitiy and academic performace among third- grace boys. Developmental psychology, 4, 301-305.

__ Geregory. I. (1965). An introspective data folloving childhood loss of parent deliguency and high school dropout. Archives of Genrale psychiatry, 13, 99- 109.

__ Hosman, C. M. H. , & Van Doesum, K. T. M. , & Van Santvoort, F. (2009). Prevention of emotional problems and psychiatric risks in children of parents with a mental illness in the Netherlads: The scientific basis to a comprehensive approach. Journal of menal health, 8(3), 250-263.

__ Lamb, M. E. (2010). The role of father in child development (5th Ediion). Hoboken, NJ: published by John Wiley & sons. Canada.

__ Lent, R. W, Brown, S. D. , & Gorge, P. A. (1997). Discriminate and Predictive Validity of Academic self-concept, academic self-efficacy, and mathematics- specific self-efficacy. Journal of Counseling Psychology, 44(10) 307-315.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-06]